

**A TERMÉSZETES ÉS AZ ÉPÍTETT KÖRNYEZET
NEVELŐ HATÁSA
SACRÉ COEUR – BUDAPEST
NEW SCHOOL - ABBOTSHOLME**

Bevezetés

Mi közös lehet egy katolikus és egy a reformpedagógia első gyakorlati megvalósításának mondott magániskolában? Az elemzett két intézményben a Szent Szív Társaság vagy Sacré Coeur Nővérek által Magyarországon 1883-ban alapított iskolában¹, és Cecil Reddie (1858-1932) 1889-ben Abbotsholme-ban létrehozott nevelőintézetében². Közös, hogy mind a két iskolatípus eltért a tömegoktatás iskoláitól mind nevelési céljaiban, mind eszközeiben. Más társadalmi igények hozták őket létre, de növendékeit mind a kettő ebben az időszakban a felső, ill. a középosztály felsőbb rétegeinek családjából toborozta. Bár említésre méltó, hogy a Sacré Coeur ingyenes elemi iskolát is működtetett szegény sorsú gyermekek számára. A dolgozatban bemutatjuk

1. ábra Forrás: A Budapesti Szent-Szív-Intézeti Kath. Leánygimnázium értesítője az 1914-15. tanévről. Budapest. 1915.

a két intézmény természeti és épített környezetének fontosabb jellemzőit, megpróbálunk néhány célzott hatást megragadni az épített, a létrehozó szándékait tükröző, akár képeken, akár különböző iskolai dokumentumokból vett idézeteken keresztül. A szokványostól eltérő tér, mint kiemelt nevelési eszköz szerepére fókuszálunk, amikor a Sacré Coeur iskoláinak terét a templom szent terének kibővítéseként, a New School tereit pedig az átlagostól eltérő, hangsúlyosabb nevelési funkcióval rendelkező terekként írjuk le.

Ugyan két iskola összehasonlítását végezzük, de a budapesti iskola már egy nyolcvan évvel korábbi modell korszerű változatának, míg az Abbotsholme-i az első modellnek tekinthető, melyet a rákövetkező években számos hasonló, illetve újabb reformelképzeléseket fölhasználva, 1996-os adatok szerint (Németh,

1996. 6. o.) közel kétezer iskola követ Európában. A Sacré Coeur jelenleg 149 iskolát³ tart fenn az Európán kívüli iskolákat is beleszámítva.

A Szent Szív Társaság, vagy Sacré Coeur Nővérek, Budapesten, az akkori VII. kerületben, az István úton (1929-től Ajtósi Dürer sor⁴) alapítottak iskolát 1883-ban. Majd 1917-ben a VIII. kerületi Mikszáth Kálmán téren is új zárdát nyitottak leánygimnáziummal és internátussal.⁵

A Társaság 1800. november 21-én alakult, alapítónője az 1925-ben szentté avatott Madeleine Sophie Barat (1779-1865).⁶ A társaság célja az 1815-ben megfogalmazott ún. régi Konstitúció (rendi szabályzat)⁷ 4. § szerint: Jézus Szent Szívének megdicsőítése tagjainak üdvösségre és tökéletességre való törekvése által, azoknak az erényeknek követésén keresztül, amelyeknek középpontja és példája az Isteni Szív, arra vannak felszentelve, – amennyire ez nőknek lehetséges - hogy mások megszentelődéséért munkálkodjanak, amely Jézus Szívének legdrágább vágya. A társaság céljának megvalósításához szolgáló eszközök az 1815-ben megfogalmazott ún. régi Konstitúció (rendi szabályzat) 6.§ szerint:

- a bentlakó gyermekek nevelése
- a bejáró szegény gyermekek ingyenes oktatása
- lelki gyakorlatok adása világiak számára
- világiakkal való kapcsolattartás

A budapesti épületek ma is állnak. Mind a kettőben oktatás folyt az iskola 1948-as bezárása és a rend 1950-ben történt felszámolása után is egészen az utóbbi évekig. A Mikszáth Kálmán tér 1. sz. alatt, 1948-tól 1949-ig a budapesti VIII. kerületi állami "Mikszáth Kálmán" Leánygimnázium⁸, ezt követően pedig a Lenin Intézet, majd 1953-tól a Piarista Gimnázium működött egészen 2011-ig. Az Ajtósi Dürer sorra, először az MDP, majd 1958 után az MSZMP Politikai Főiskolája, a rendszerváltozás után pedig az ELTE BTK egyes tanszékei kerültek⁹. A terek felhasználása megváltozott, a szobrok helyett üres fülkék keltelen hiányérzetet nézőikben, esetenként némelyik helyére másik került. A szépen megmunkált berendezéseket, eszközöket felváltotta a tömegoktatást és tömegizlést kiszolgáló eszközrendszer. Mondhatnánk, hogy profanizálódott a tér.

¹ Rébay, 2002.

² Németh, 1996. 43. o.

³ <http://sofie.org/schools/international>

⁴ <http://www.zuglo.hu/wps/portal/kisokos?folder=kulonallo3&menuid=ADMR&docid=LADN-864C5B>

⁵ Stuart, 1925. előszó

⁶ Rébay, 2002. 164. o.

⁷ Az angol nyelvű régi Konstitúció a szövegforrás, mely a rend tulajdonát képezi.

A Szent Szív Társaság (Sacré Coeur) szerzetesrend jelenlegi tagjai Magyarországon és szerte a világon, a II. Vatikáni Zsinat után megújított Konsitúció (rendi szabályzat) szerint élnek szerzetesi életüket.

⁸ Herczeg, 1961. 259. o.

⁹ <http://vipmens.com/zugloportal.info/keruletrol/30-zuglo-lexikon/112-zugloi-seta.html?showall=1>

2. ábra Abbotsholme prospektusa

Cecil Reddie 11-18 éves középosztálybeli fiúk nevelésére szolgáló „laboratóriumában”, a koncepció továbbfejlesztésének lehetőségét fenntartva, mindenoldalú nevelést kívánt alkalmazni, mely kiterjed a fizikumra, előkészíti az egyetemi éveket, de a vallási hagyományokhoz is ragaszkodik. (Mikonya, 2002) Abbotsholme töretlenül működik ma is, érdemes végignézni legfrissebb prospektusát¹⁰, már csak az illusztrációként használt gyermekrajzok miatt is.

3. ábra Abbotsholme jelmondata jelképe

¹⁰ <http://www.abbotsholme.co.uk/write/Abbotsholmian%202011.pdf>

Az épület

„Minden különös, feltűnő dolgot kerülnie kell;
nagyra törekvőnek kell ugyan lennie, de minden
fitogtatás nélkül.”

(Stuart, 1925. 43.o.)

A fenti sorokat M. Stuart Janet Erskine, a Szent Szív Társaság hatodik általános főnöknője, a Sacré Coeur nővér jellemének leírására használja, mégis találó az épületekre is.

Az István út (1929-től Ajtósi Dürer sor)

A Nővérek 1883-ban vásárolták meg az István út 51. sz. alatti egykori Deák-Villát, melybe július 16-án költöztek be. 1883 őszétől elindul az oktatás a Belső Elemi Iskolában befolyásos családok gyermekei részére és a Felsőbb Leányiskolában. A Felsőbb Leányiskola 1897-98. tanévben polgári iskolaként folytatta működését. 1884-ben megkezdődik a hatosztályos Külső Elemi Iskola keretein belül a szegénysorú gyermekek nevelése, az oktatás 1898-ig a Deák-villában folyik. 1884-ben új épület építését kezdik meg, melybe 1885-ben beköltözik rendház és a belső iskola.¹¹ 1914. szeptember 8-án megnyitja kapuit a Katolikus Leánygimnázium.¹²

4. ábra Deák-villa
(Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjtemény)

5. ábra Az intézet István-úti homlokzata 1915-ben.
(Katholikus Leánygimnázium Értesítője 1915. 4. o.)

¹¹ Rébay, 2002. 169. o.

¹² Philippineum évkönyv, 1942. 14. o.

6. ábra Az István úti Intézet hátsó homlokzata 1915 körül.¹³

Forrás: Darabanth Bélyegkereskedelmi és Numizmatikai Kft.

A telken felépül a Társaság neoromán stílusú temploma Bernardt Győző tervei szerint, az építész Pucher József volt, az építkezés 1893-tól 1895-ig tartott.¹⁴ 1917-ben a gimnázium átköltözik Sophianum néven a Mikszáth térre. 1936-tól a Társaság újabb gimnáziumot létesít az Ajtósi Dürer soron Philippineum néven a növekvő igények kielégítésére.¹⁵

A Mikszáth Kálmán tér

A rend 1917 októberében megvásárolta a Mikszáth Kálmán téri br. Révay palotát.¹⁶ Ebben az évben anyagi források hiánya miatt csak a legszükségesebb alakítások folynak Bernhard Győző tervei szerint.¹⁷ A nagyszabású átalakítás főbb mozzanatait, mely csak 1926-ban valósulhatott meg, a Révay tanulmány alapján összefoglaljuk: meleg-vizes központi fűtés, új lépcsőház lifttel. Az osztálytermek (egy kivételével) a harmadik emeletre kerültek, belmagasságukat 3 m 20 cm-ről belmagasságát 4 m-re emelték. Újabb szintet egy negyedik emeletet építettek, ide került az internátus. A harmadik emeleten rekreációra, játékokra alkalmas tetőterasz és zárt, üveges veranda, télikert került. Az építkezést Báthory és Klenovits okl. építészek vezették Bernard (Bernhard) Győző műépítész tervei szerint. Kisebb átalakításokra később is sor került. A szomszédos Múzeum utcai házat az 1930-as évek során több lépésben építették át a gimnázium épületének kialakításához igazodva. 1936 nyarán a földszinten új, Jézus Szíve kápolna kapott helyet, az első emeleti tornatermet kibővítették, és mellette díszterem nyert elhelyezést. (Révay, 2002. 174. o.)

¹³ A kép dátuma nem ismert, de a Szent Szív Intézet Katolikus Leánygimnázium 1915-ben kiadott értesítőjén ezen kép egyik változata szerepel.

¹⁴ (Philippineum értesítő, 1937. 6-9. o.)

¹⁵ (Philippineum VI. Évkönyv, 1942. 24. o.)

¹⁶ (Philippineum értesítője, 1937. 41. o.)

¹⁷ (Révay, 2002. 172.o.)

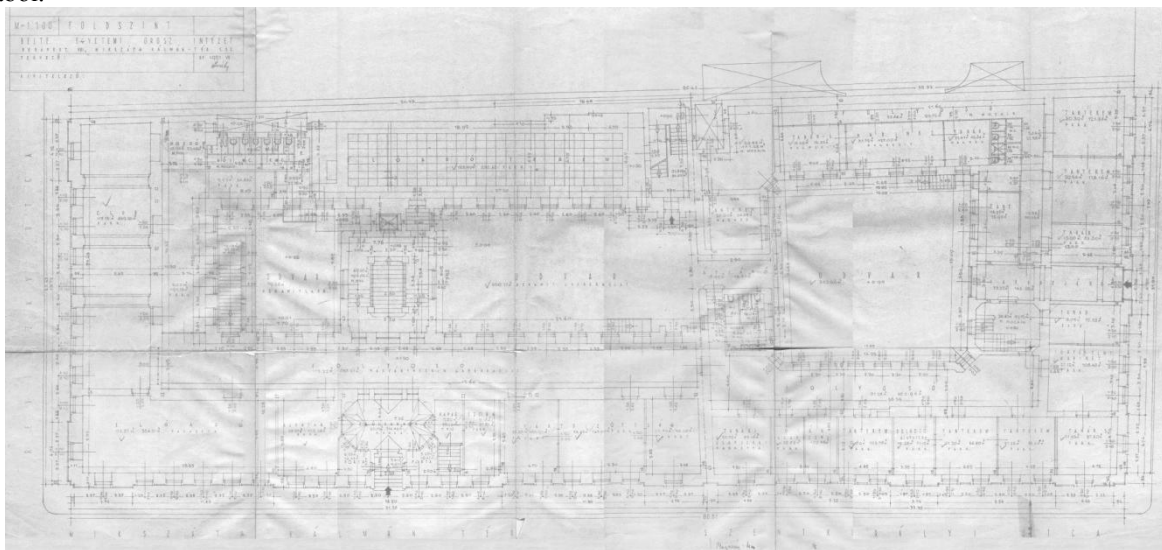
7. ábra A Sophianum (Mikszáth Kálmán tér), 1940 körül
PMKL, Sík Sándor gyűjtemény, Csendes mise (Mezey László képes albuma Sík Sándor 70. születésnapjára, 1959)

8. ábra A Sophianum
Révay Máté Gyűjteménye

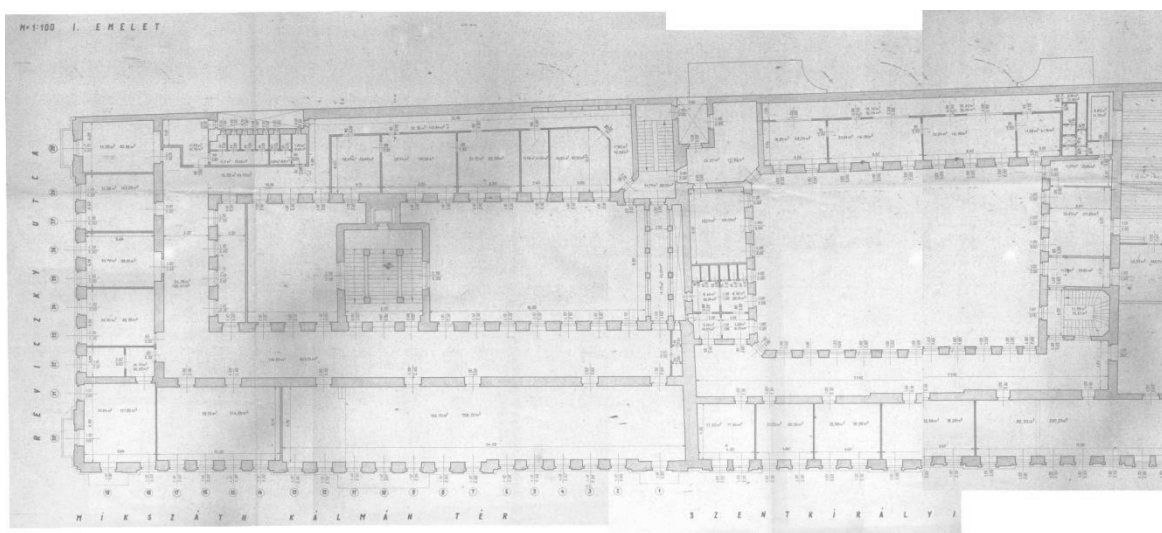
A Sophianum Lenin Intézeté alakításának vázrajzai 1951-ből

1951-ben az állam felajánlja a Piarista Rendnek az egykori Sophianumot, elvett épületeikért cserébe. Az épületek bejárásakor kapott vázrajzot (a földszinttől a második emeletig) közöljük¹⁸ a Piarista Levéltár jóvoltából.

9. ábra Egykori Sophianum épületének földszinti vázrajza. 1951.

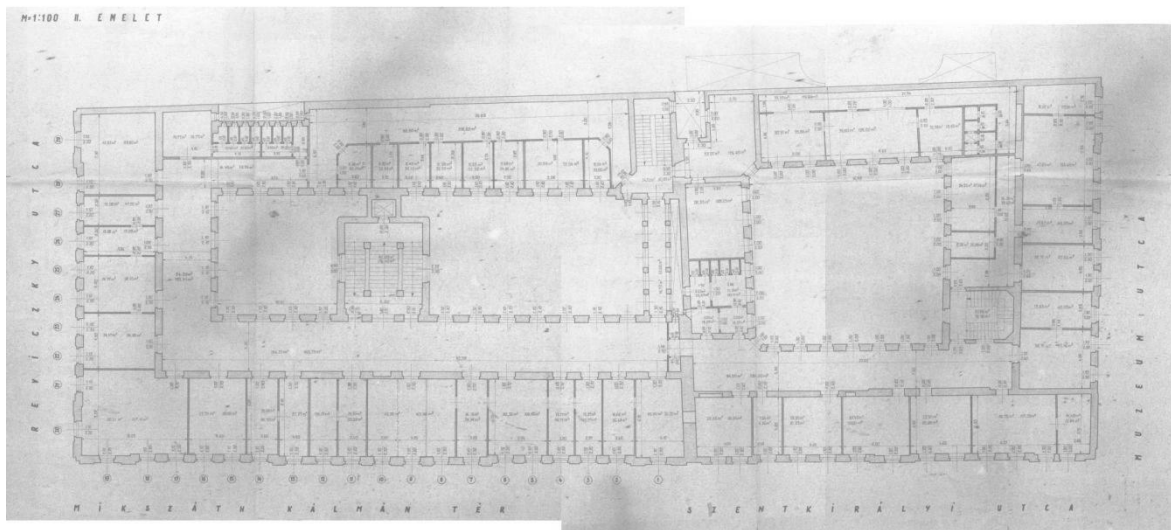
Lelőhely: Piarista Rend Magyar Tartománya Központi Levéltára, Tervrajzok (VI.3), Piarista tervrajzok, jelzet nélkül

10. ábra Egykori Sophianum épületének I. emeleti vázrajza. 1951.

Lelőhely: Piarista Rend Magyar Tartománya Központi Levéltára, Tervrajzok (VI.3), Piarista tervrajzok, jelzet nélkül

¹⁸ Darvasy (1963, 2000) 2-57. o. , 183-243. o.

11. ábra Egykori Sophianum épületének II. emeleti vázrajza. 1951.

Lelőhely: Piarista Rend Magyar Tartománya Központi Levéltára, Tervrajzok (VI.3), Piarista tervrajzok, jelzet nélkül

Abbotsholme

Az iskola, egy kastélyépület, már Cecil Reddie, az alapító, elképzelésének megfelelően lett átépítve, 1894-től kezdődően. Az iskolához több mint ötven hektár vadregényes terület tartozik, melyet a Dove folyó szel át, lehetőséget adva a horgászatra és a fürdésre. Az épületet kertek és gyümölcsösök veszik körül, kiterjedt üvegházak, farmépületek, egy műhely és egy kémiai laboratórium, meleg vízzel ellátva. A közelben agyag, vas, szén és kőbánya, selyem és gyapjú gyár található, melyek meglátogatása az oktatás részét képezi.¹⁹

Az iskola épülete mind földrajzilag, mint történelmi környezetét tekintve változatos területen helyezkedik el, hisz a tanulás részét képezi. (Mikonya, 2002)

12. és 13. ábra Az iskola épülete 1894-ben és a Dove folyó 1892-ben (Reddie, 1900. 2., 268. o.)

A kert művelését, az állatok gondozását a növendékek végzik. Maguk építette csónakokat használnak, galambdúcot építenek. Ezen építményeknek az öregdiákokkal való kapcsolattartásban is szerepük van. (Mikonya, 2002)

¹⁹ Reddie (1900), 138- 139. o.

10. BEE FARMING. (June 21st, 1893).

14. ábra Méh gazdaság, a raj átköltöztetése 1893. (Reddie, 1900. 130. o.)

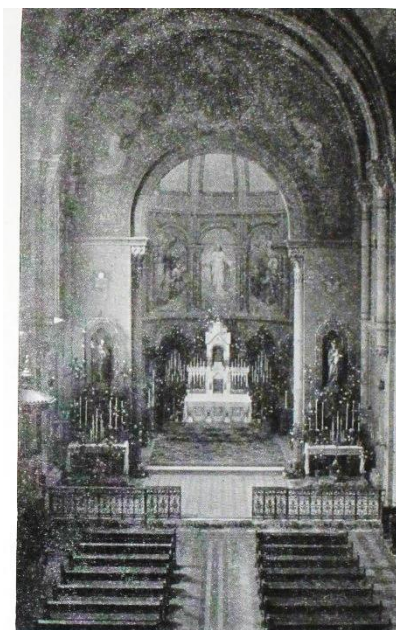
A képen meg lehet figyelni a gyermekek egyforma és természetes viseletét is, melyben a tanár is osztozik, csupán a tanításhoz használ tógát, jelölve, hogy szerepe akkor megváltozik, fontosabbá válik. (Mikonya, 2002)

A templom és a szent tér kiterjesztése

A templom egy katolikus oktatási intézmény legfontosabb helyszínének, szakrális és közösségi terének tekintendő.

„Házunk főhomlokzata az Ajtósi Dürer-soron túl a Városligetre tekint. A főkapu fölött az Úr Jézus szobra tárja ki karját és hívja az érkezőket: „Tanuljatok tőlem”. Már több ifjú nemzedék hullámzott át vágyaival és reményeivel házunk barátságos termein és folyosóin. Hány fiatal asszony hozta már ide férjét és gyermekeit s ragyogó szemmel, mutat rá növendékkori helyére: „Látjátok, én itt ültem!” Ennek a melegségnek talán föl nem ismert, de jól sejtett középpontja az intézet temploma, annyi léleknek legigazabb otthona. Az épület szíve ez; melegség és fény innen árad szét. A kert virágai itt töltik be legteljesebben hivatásukat. Annak áldozván, aki őket teremtetten.”²⁰

²⁰ Philippineum értesítő, 1937. 6-9. o.

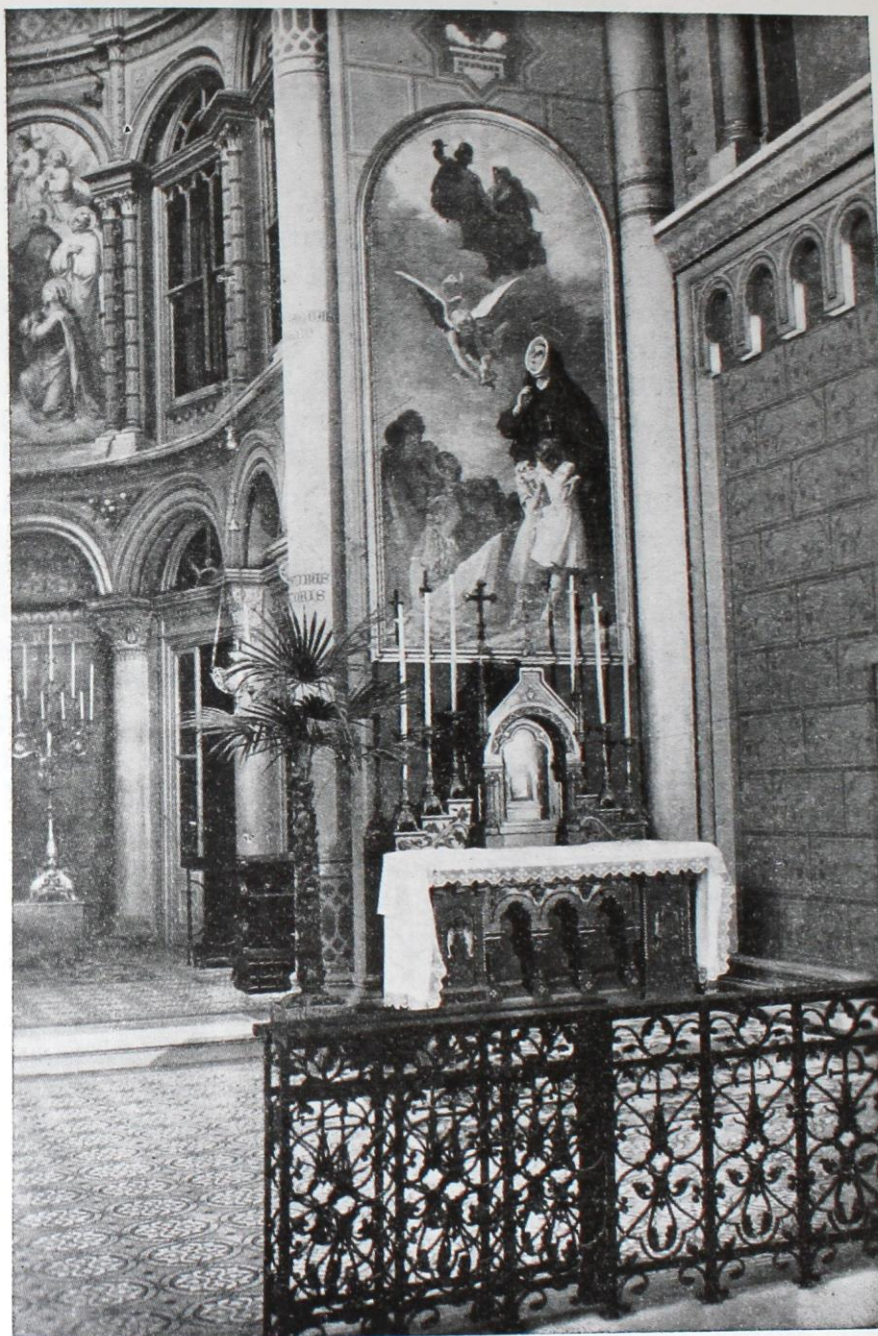
Az intézet temploma

15. ábra A templom 1915-ben
(Szent Szív Értesítő, 1915. 2. o.)

A Szent Szív Intézet temploma.

16. ábra A templom 1937-ben
Philippineum értesítő, 1937. 1. o.

Szent Magdolna Zsófia oltára intézetünk templomában.

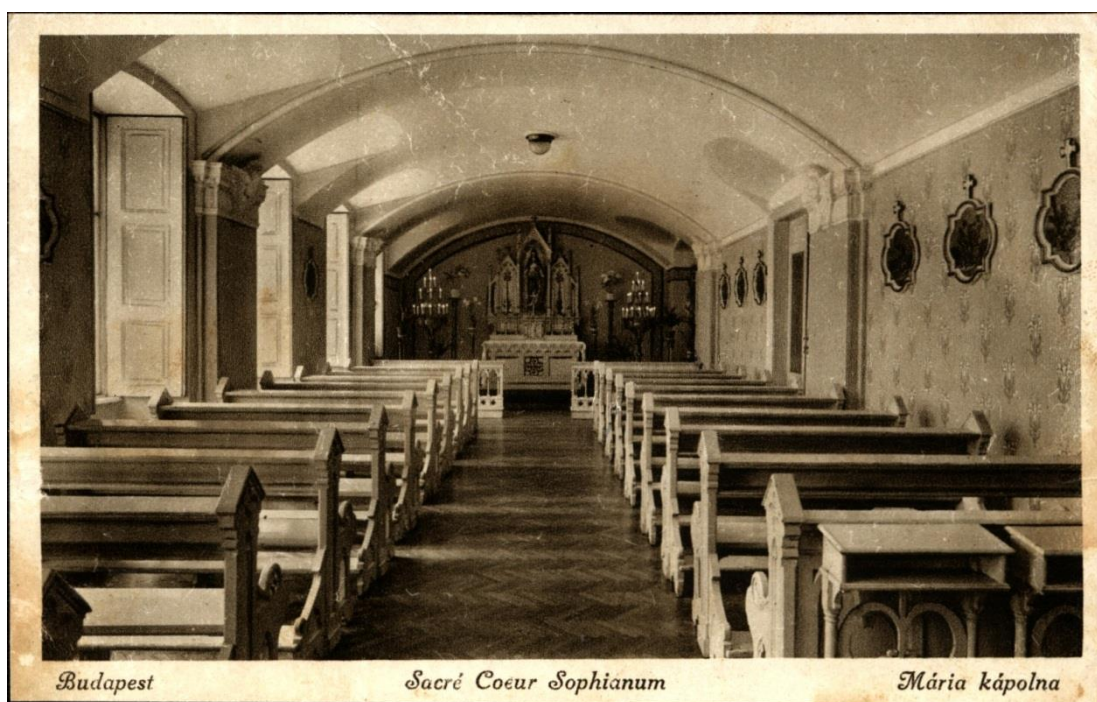
(Merész Gyula festm.)

17. ábra Jobb oldali mellékoltár 1941-ben.
Philippineum V. évkönyv. 1941. 1. o.

Fényképek a Szent Szív (Sacré Coeur) szerzetesnők Sophianum leánygimnáziumának kápolnájáról

18. ábra 1921 előtt (a képeslap hátán "Emlék első szentáldozásom napjára 1921. május 16-án")²¹
Piarista Múzeum, Fényképgyűjtemény, Rendházak képei

19. ábra 1944 előtt (a képeslapot Sztrilich Pálnénak (Hédi) írták egykori osztálytársai, 1944. aug. 30-án)
Piarista Múzeum, Fényképgyűjtemény, Rendházak képei

²¹ Koltai András levéltáros megjegyzése: „A kápolna a későbbi piarista könyvtár helyén volt, és a képekből látszik, hogy 1920 körül még a Mikszáth tér felé eső végében volt az oltár, majd megfordították és 1940 körül már a Kálvin tér felé nézett.”

20. ábra Fénykép az oltárról
Piarista Múzeum, Fényképgyűjtemény, Rendházak képei

Boreczky Ágnes szerint az iskola a középkorban a templomhoz áll a legközelebb, majd fokozatosan átváltozik az erkölcsi tanítások, az idomítás, majd végül a praktikus ismeretek átadásának színterévé. Foucault idézve „az iskola a középkori tömeg individuummá alakításának eszköze”, ahol „mindennek megvan a maga helye és a maga ideje”. (Boreczky, 1997. 175. o.)

Az egyházi iskolák most is a „templomhoz állnak a legközelebb”, mind térben, mind időben. Megvan mindennek az ideje, azonban ez az idő az örökkévalóság ideje...

A templom, Eliade megfogalmazásában, az Isten(ek) háza, középpont, szent hely, a kozmosz megszentelt tükörképe, mely újra és újra megszenteli a világot. A vallásos ember mindig a szent tér, a templom közelébe szeretne élni. (Eliade, 1999. 30, 37, 53. o.)

Az egyházi iskola terei, környezete megszentelt terek, melyek természetesen más hatást keltenek a vallásos és a nem hívő szemlélőkben. Profán szemmel feltűnő az iskolákban nem jellemző szobrok jelenléte, gazdagabb és nagyobb rendezett parkok, festmények a belső terekben. Az épület külsőleg is igyekszik templomra hasonlítani, vagy körbeölel egy templomot, mintegy megvédve a külső, nem beavatott tekintetektől. Amennyiben pedig nincs hely egy templomépületnek az iskola területén, akkor egy kápolna foglal el központi helyet az épület egészében. De többnyire legalább egy rózsablak jelzi, hogy nem közönséges iskolaépületben vagyunk. A templom szent tere ki lett terjesztve az iskola épületeire, annak mintegy folytatása, szobraival, ismétlődő képi elemeivel, melyekkel folyosókon, tantermekben találkozhattak az odajárók.

Eliade hangsúlyozza, hogy a vallásos ember mindig a szent középpontban kíván élni, bár a valódi középpont a templom, de lakását is az Isten(ek) által teremtett szent kozmosz mintájára, annak tükörképeként képzelel el. (Eliade, 1999. 46. o.) Az egyházi iskola is a szent teret tükrözi minden egyes szoborban, festményben a templomon kívüli iskolai terekben is.

Németh András szerint „az ember nem egyetlen időben él, mindennapjait számos idősíki kölcsönhatása határozza meg.” (Németh, 2011, 121.o.) Az idő, Eliade szerint, a vallásos ember számára nem homogén, „történelmi” idő csupán. A hívő ember azon fáradozik, hogy olyan szent időben is legyen része mely az örökkévalósággal azonosítható, és az ünnepek idején jelenvalóvá válik. (Eliade, 1999. 62-63. o.)

Az Abbotsholme-i Új Iskola idő szemlélete nem a szent és a profán dimenziójában különül el a tömegoktatás időfelfogásától. Cecil Reddie iskolakoncepciója átfogalmazta azt a merev időütemezést, mely a korabeli iskolákban uralkodott. Az Új Iskolában a tanulók életét a „csengő diktátuma”, és túlsúlyos tanterv szigorúsága helyett az optimális testi és szellemi gyarapodásának megfelelő, egész napra kiterjedő, rugalmas napirendet adó tevékenységek jellemezték. A fizikai és tanulmányi munka 4-4 óra, alvás 10 óra, testedzés, játék, étkezés a maradék időben, a hét egy délutánján kirándulás, művészeti tevékenység (hangverseny, önképzőkör, színjátszás), vitadélutánok havonta, hosszabb kirándulások negyedévente. (Németh, 2011, 133.o. és Reddie, 1900. 86. o.)

A templom megfelelője Abbotsholme-ban a kápolna (Chapel), mely a legfontosabb szellemi központ az iskola életében. A kápolnán kívül, ebben az intézményben is jellemzően megtalálhatók a szobrok, festmények, melyek az esztétikai nevelés eszközei. (Németh, 1996)

5. BIG SCHOOL. (Summer, 1892).

21. ábra Napzáró események helye, kápolna (Reddie, 1900. 78., 148. o.)

3. THE MASTERS' COMMON ROOM. (Summer, 1892).

22. ábra Tanári (Reddie, 1900. 34. o.)

Jézus szíve szobor nemcsak az Ajtósi Dürer sori épületben fogadta az érkezőket, de a Mikszáth téri Sophianum bejáratával szembeni fölépcsőn is. A szobor vélhetőleg a méltatlanul feledésbe merült Krausz

(később Krasznai) Lajos szobrászművész alkotása, mint ahogy a Conscientia²² című Jankovich Adrienne emlékére 1929-ben²³ felállított márványemlékmű is.

„Másutt szavakban alig jut kifejezésre a Jézus Szíve tisztelete, mégis betölti az egész házat, miként valamely nagy, közszeretben álló személyiség tenné, amely önkénytelenül varázskörébe vonja az összes jelenlevők gondolatait és érzelmeit anélkül, hogy szó esnék róla.,, (Stuart, 1925. 57-58. o.)

Budapest Sacré Coeur Sophianum Főlépcs

23. ábra Budapest, Sacré Coeur Sophianum
(Mikszáth Kálmán tér)

Brunhuber Béla udv. és kam. fényképész, Budapest. László Gábor
képeslapgyűjteménye (OSZK) = 1000 pillantás a régi Magyarországra
(CD-ROM)

(Lelőhely: Piarista Múzeum)

24. ábra Conscientia

készítette Krasznai (Krausz) Lajos
(1884-1965) szobrászművész 1929-ben²⁴

A fénykép közlését engedélyezte a szobrász családja.

A Szent Szív Társaság ünnepei közül (- Jézus Szíve ünnepe - a nővérek ilyenkor világszerte fogadalmat újítanak, a Társaság alapításának ünnepe: november 21. Barat Szent Magdolna Zsófia ünnepe (égi születésnapja): május 25., Szent Philippine Duchesne ünnepe, akinek a rend nemzetközisége köszönhető: november 18. és a rend sajátos Mária ünnepe a Mater Admirabilis, október 20.) kiemeljük a Mater Admirabilis ünnepét, melyet a rend Pauline Perdrau nővérjelölt 1844-ben Rómában készített freskójához köt. A kép másolata minden Sacré Coeur iskolában megtalálható. Történetét csodák kísérik. Pauline jelölt a frissen alakított római rendházban szokatlan színekkel, és szokatlan életkorban próbálta ábrázolni az ifjú Máriát. A megszokott kék helyett saját gyermekkori rózsaszín ruhájába öltözteti a képbeli fiatal leányt. Az elkészült freskó technikája azonban nem volt megfelelő, a színek nem a festő szándékainak megfelelően jelentek meg, ezért a képet el is fedték. Két évvel később, 1846. október 20-án, a rendet meglátogató IX. Pius Pápa, a képet takaró függöny elhúzását kérte, és a képet a Csodálatos Anya névvel illette. A kép többretegű jelentéstartalmai közül a legegyszerűbben érthetőket soroljuk fel, a liliumot, mint a tisztaság szimbólumát, a könyvet, mint a tanulás eszközét, az orsót és a rokkát, mint a munka jelképét.²⁵ Stuart általános főnöknő leírása mélyebb jelentéstartalmakra utal. E leírás is mélyen át van itatva azzal a gondoskodó szeretettel, mellyel a növendékeket

²² Lelkiismeret

²³ *Nemzeti Újság*. 1929. július 28. sz. 11. (Révay Máté Gyűjteményéből)

²⁴ Letöltve: 2012. dec. 29-én Révay Máté honlapjáról

http://www.krasznailajos.hu/v/budapesti_alkotasok/sophianum/

²⁵ <http://sacredsfs.wordpress.com/2012/10/18/mater-admirabilis/>

ölték körbe még az épített környezettel, belső építészeti megoldásokkal, eszközökkel, bútorokkal is a rend tagjai.

„Mikor IX. Pius Pápa imádkozott előtte, e nevet adta a képnek: Mater Admirabilis. Korábban a Liliomos-Madonna néven tisztelték. De épp oly jól megfelelt volna a Hajnalpiros-Madonna név is, mert a hajnal első arany sugaraiban fürdő messi táj a háttérben valamint a szent Szűznek ifjú kora biztatón ígéri az igazság napjának legközelebbi felkeltét. Mindenestre sokféle gondolatnak szerencsés kifejezését találjuk meg e képben, mindazokét amelyek ifjú leányok utolsó békés tanulóéveivel kapcsolatosak lehetnek, mielőtt az élet komolysága köszönti őket.” (Stuart, 1925 60. o.)

A Philippineum IV. évkönyve 1942-ben így ír 1941. október 20. megünnepléséről: „Mater Admirabilis ünnepe, körmenet indult a csodálatos Anyának fölékesített életnagyságú képéhez. Délután a növendékek a kertben tábortűzek mellett uzsonnáztak és a régi növendékek családi összejövetelt rendeztek.”²⁶

25. ábra „Mater Admirabilis” másolat²⁷

26. ábra Pauline Perdrau eredeti freskója Rómában. 1844.²⁸

²⁶ (Philippineum VI. Évkönyv, 1942. 24. o.)

²⁷ <http://sofie.org/resources/glossary/mater-admirabilis>
(Letöltve: 2012. jan. 2.)

²⁸ http://sophiesfire.com/?page_id=321 (Letöltve: 2012. jan. 2.)

„Önuralomban, kellemben és nyugodt
vidámságban...” (Stuart, 1925. 98. o.)

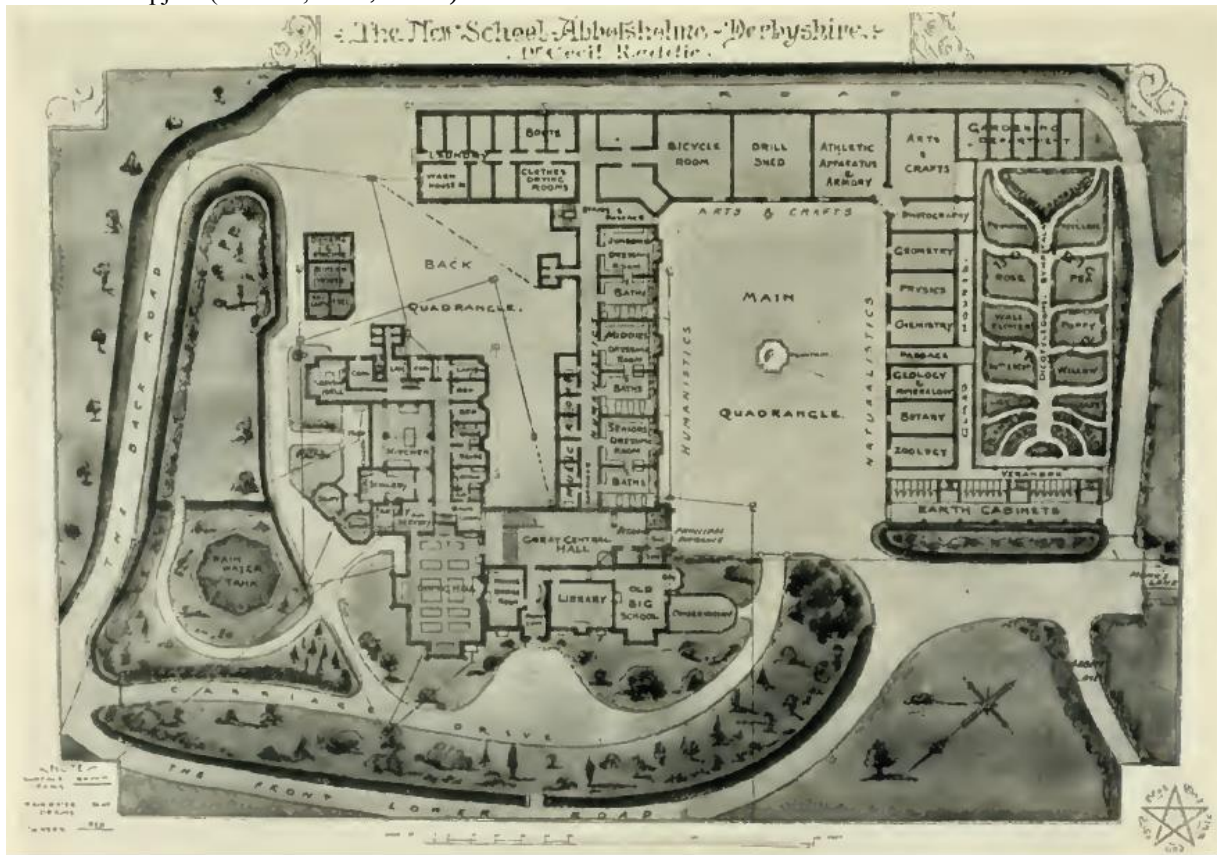
Jeney Lajos DLA vezetője volt az UNESCO által támogatott, 1970-ig tartó, iskolaépítéssel foglalkozó, átfogó kutatásoknak. Az iskolaépületet hét egységre bontotta. (Általános) oktatási egység, szaktanterem, igazgatási egység, sport és szabadidő, étterem, közösségi, illemhely csoport, üzemeltetési egység.

Az iskola épülete része a nevelési eszközrendszernek, szolgálva a pedagógia célok minél hatékonyabb megvalósulását, az oktatás során alkalmazott módszerekkel, eljárásokkal, tankönyvekkel, osztálytermi berendezésekkel, iskolai szervezetekkel, tárgyi, technikai eszközökkel együtt. (Németh, 1997. 70. o.)

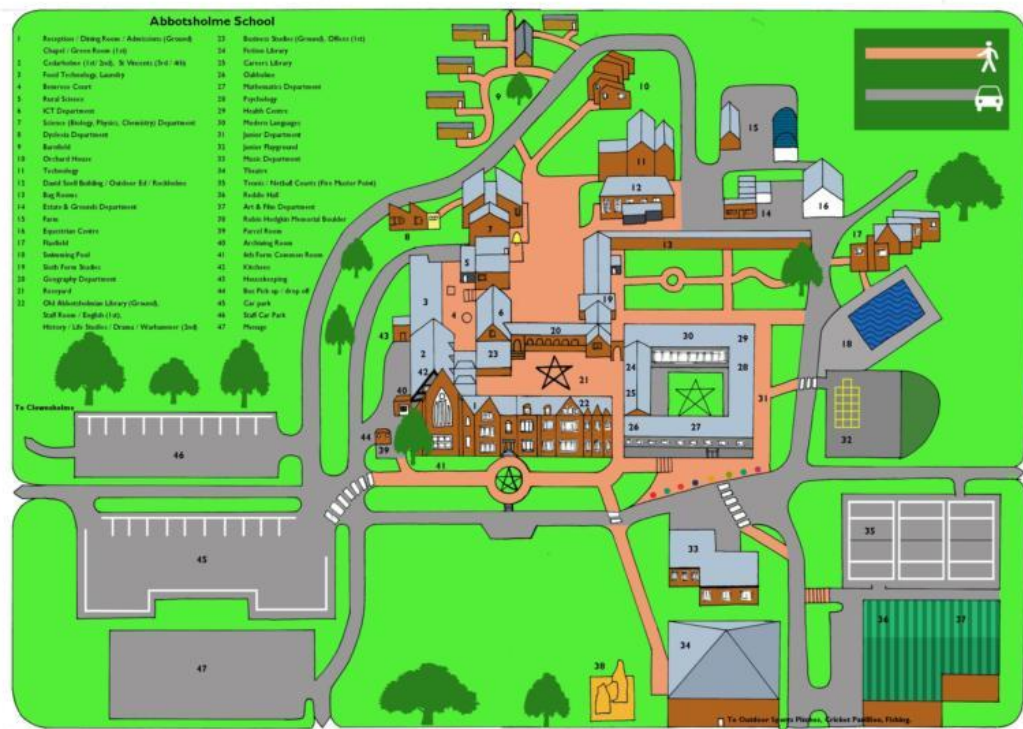
A Sacré Coeur kapcsán a kollégium fontos helye volt a nevelésnek, így újabb egységeket is kell említeni, pl. hálóhelyiség a fentiek mellé. Külön megemlítendő a kert is, mint nevelő környezet.

A kutatás összefoglalását „A korszerű nevelési központok” című tanulmánykötetben olvashatjuk (Jeney és mtsai., 1969. 55-57. o.). A korszerű oktatás tárgyi feltételei c. fejezet majd minden elemét teljesíti a Sacré Coeur. Kabinetrendszer, tantárgyra, tantárgycsoportokra szakterem műhely legyen biztosítva. Összevont előadások, csoportos foglalkozások változtatható tereket kívánnak. Egész napos iskola szekrényeket igényel. Központi stúdió, hangfelvételek, rádió, film készítésének helyéről egyelőre nem tudunk, így azt sem tudjuk, hogy e stúdió összeköttetésben állt-e a többi teremmel. Maga a film, mint oktató, nevelő eszköz fontos szerepet tölt be a Sacré Coeur oktatási repertoárjában. Iskolai könyvtár létezik, külön tanári könyvtár is. Iskolai közös megmozdulások, kiállítások szintere létezett, egyik hely a templom. Az ebédlő, a mosdók kiemelkedően magas színvonalúak voltak, maximálisan neveltek a kulturált életre és a higiénia betartására. A tanulmányban ideálisnak tartott nevelési központot használhatják a környék lakói is. A Sacré Coeur esetében ez csak korlátozottan valósul meg, lévén magán intézményről van szó. Bizonyos ingyenes képzéseket nyújtott az iskolarendszerű képzésén kívül környékbeliek számára, pl. varró tanfolyam, háziasszony-képző.

Abbotsholme esetében a kabinetrendszer, szaktantermeket megvizsgálhatjuk az alábbi terven. A kabinetrendszer szemlélteti, hogy a frontális oktatás helyett itt hangsúlyos a diákok öntevékenysége. A tanórákon, vagy délutáni foglalkozásokon a diákok egyénileg vagy csoportosan végezték el teendőiket a közösen elfogadott tervek alapján. (Németh, 2011, 133.o.)

27. ábra Terv. kabinetrendszer (Reddie, 1900. 638. o.)

28. ábra Az iskola ma

[http://www.abbotsholme.co.uk/write/documents/Abbotsholme%20Site%20Plan%202010%20\(Colour\).pdf](http://www.abbotsholme.co.uk/write/documents/Abbotsholme%20Site%20Plan%202010%20(Colour).pdf) letöltve: 2014. jan.15.

Részletesebben a kert (A Sacré Coeur esetében 5 hektár²⁹), sport és szabadidő helyeit, egy szaktantermet, éttermet és hálótermet próbáljuk bemutatni.

„Kertünk: Intézetünk épületét gondosan ápolt nagy kert veszi körül. A növendékek sokat időzhetnek a szabadban és ott tölthetik pihenő idejüket, aminek egészségi és kedélynevelő hatását nem becsülhetjük eléggé... Néhány kedves szobor, amely intézetünk életével összeforrott, áhítatos és kedves emlékeket ébreszt: Jézus szent Szíve, a Szent Család, szép fészület és egy kedves lourdesi Mária-barlang....A kert délkeleti része gyümölcsös, amelynek hiányait évenként újakkal pótolják, főleg a jól bevált törpefákkal. Útjait díszcserjék, rózsafák, virágágyak díszítik. Délnyugati részén a bolgármódra művelt konyhakert, melegház és melegágyak terülnek el. A szakszerű kezelés és a terület gazdaságos kihasználása a ház zöldfőzelék szükségletét biztosítja. A kert északnyugati része díszkert, árnyas utakkal, meghitt pihenőkkel. Néhány kedves szobor, amely intézetünk életével összeforrott, áhítatos és kedves emlékeket ébreszt: Jézus szent Szíve, a Szent Család, szép fészület és egy kedves lourdesi Mária-barlang. A kert az idén halastóval gazdagodott, melyben tavirózsák között aranyhalak úszkálnak. Ez az árnyas liget és gyümölcsös azonban nemcsak felüdülésre és szórakozásra nyújt alkalmat a tanulóknak, hanem a természetrajzi ok-tatást is szerencsésen támogatja, a botanizálásra kiválóan alkalmas. A gyümölcsfák között tanulmányozhatjuk : jegényenyár-, fejtényár-, nyír-, szomorúfűz-, kecskefűz-, tölgy-, szil-, eper-, platán-, akác-, ecet-, vadgesztenye-, juhar-, hárs, tövisfa vagy gleditschia-, celtisz-, és olajfákat, luc-, jegénye-, ezüst-, erdeifenyő- és tiszafát. Cserjék közül ott találjuk az orgona-, galagonya-, bodza-, jázmin-, labdarózsá-, forzicia-, spirea-, tamariszkus-, tuja- és bukszusbokrokat. Kertünket sűrűn látogatják a rovar- és magevő madarak, mert eleséget, bújó- és fészkelőhelyet találnak benne. Megfigyelhetünk vetési- és dolmányosvarjút, feketerigót, búbosbankát, tengelicét, cinkéket, zöldikét, pintyet, nyaktekerceset, aranymálkót és tarkaharkályt. Kertünknek változatos gazdagsága lehetővé teszi, hogy a madarak és fák napját évenként itthon is megünnepelhessük. R. S. C. J.” (Philippineum értesítő, 1937. 8. o.)

29. ábra A lourdesi Mária-barlang az István úton 1915-ben
Katholikus Leánygimnázium Értesítője 1915. 5. o.

A sport és szabadidő egység a Jeney Lajos építész-mérnök DLA előadásában³⁰ elhangzottak szerint ismereteket közvetít, azáltal, hogy láthatóvá válnak a különböző sporteszközök és ezek felhasználásának terei,

²⁹ Szent Szív értesítő 1915. 10. o.

lehetőségei, esetleges veszélyei. A viselkedést befolyásolja, hisz ebben a teremben nagyon szigorú szabályokat kell betartani egy-egy feladat elvégzésekor. A padlózat a legfontosabb tornaszer, de a megvilágítás és a szellőzés megfelelő megoldása is nagyon fontos. A terem maga is a rendszeres testedzés fontosságát közvetíti. Falain belül sajátítandók el a sportszerűség eszméi, a játék szabályai ezeken keresztül a társas viselkedés és közösségi lét módzatai.

30. ábra Tornaterem 1915-ben a Gimnáziumban az István úton.
(Katholikus Leánygimnázium Értesítője 1915. 6. o.)

³⁰ Jeney Lajos építésmérnök DLA, „Az iskola épített tereinek pedagógiája” című, az ELTE PPK Neveléstudományi Doktori Iskolájának Előadássorozata c. tantárgya keretében, 2012. október 24-én megtartott előadása

31. ábra Tenispályák 1941-ben az Ajtósi Dürer soron.
Nyelvesternő I. Évkönyv, 1941. 19. o.

32. ábra Játzó gyermekek a tetőn a Mikszáth téren 1941-ben.
Ádám Márta egykori növendék felvétele

15. THE PAVILION FINISHED. (Summer, 1892).

33. ábra A diákok által épített krikett pavilon Abbotsholme-ban (Reddie, 1900. 251. o.)

A Jeney féle épület kategóriákban a szaktanterem az ismerethordozó egységek gazdagságával jellemezhető, a viselkedést fokozottabban szabályozza, mint egy általános célú terem, mivel itt több az esetleges veszélyforrás, ezáltal egészség-megőrzési üzenetet is hordoz. Az ének-zene terem akusztikus, a művészeti terem vizuális hatások leghatékonyabb kifejtésére van kialakítva.

A padok elhelyezése, a pad kialakítása a figyelem fókuszálását kell, hogy segítse. Nagyon fontos a helyes tartás elősegítése. Kismarty-Lechner Kamill tanulmányában így fogalmaz: „a padoknak kell olyanoknak lenniük, hogy az egészséges ülést biztosítsák. A mi padjaink egészségtelenek, mert sem az ülés, sem a támaszkodás helye nincs meghatározva. A két tanuló ülhet közelebb, messzebb egymástól, ez fegyelmezetlenséget is okozhat, ennek folytán több nevelői munkát igényel.” (Kismarty-Lechner, 1948. 103-104.)

A Sacré Coeur 1915-ben készült rajztermi fényképén három pultból álló padokat láthatunk. Bár két szék van a pultok előtt a képen, de növendékek elbeszéléséből tudjuk, hogy a pultok hármass csoportokban helyezkedtek el a termekben. A padok teteje nyitható volt, füzeteket és egyéb eszközöket is lehetett benne tárolni. A hármass egységnek kitüntetett szerepe van. A középén ülő a kiadott feladat elvégzésén kívül padtársait is segítette. Ezáltal maga is jobban elsajátította a feladat megoldásához vezető utat, és tanárának munkáját is csökkentette. Lehetne mondani, hogy a középső tanuló fölürendelt szerepet töltött be, de ez a szerep felelősséget jelentett, és többletmunkát, de a segítségnyújtás örömét is adta. Vajon változhatott ez az ülésrend? Ki volt rá befolyással? Mindenesetre életre szóló barátságok kötődtek, gyakorta új családtaggá váltak egymás számára ezek a padszomszédok. Felnőtt korukban egymás gyermekeinek keresztszülei lettek, így biztosítva, hogy még a gyermekeik is rokoni közösséget alkossanak.

Rajz- és néhány tanterem

34. ábra Termek 1915-ből
(Katholikus Leánygimnázium Értesítője 1915. 17. o.)

Abbotsholme-ban mozgatható egyszemélyes székeket használtak, melyek igény szerint máshova helyezhetők voltak.

A Jeney féle kategóriarendszerbeli étterem viselkedési üzenetet közvetít, fokozottan szükségessé teszi a társas viselkedés szabályainak betartását.

A Sophianum ebédlőjét (ld. 35. ábra) elnézve látható, hogy ott nem érvényesül „Az idő pénz”³¹ szállóige gyorséttermeket is megalapozó időszemlélete. Az étkezés egy fontos rituálé. Van idő a gondos és elegáns terítésre, van idő az asztali áldás elmondására, étkezés előtt és után is, esetleg némi udvarias beszélgetésre, amikor annak ideje van. Az ételt nem kapkodva kell elfogyasztani. Az étkezés ünnep, megszakítja a napi teendőket, megállást, megnyugvást ad. A falak a fészületen kívül nem tartalmazznak semmi olyat, ami elvonná a figyelmet arról ami fontos. Az asztalnál is meghatározott szerepek vannak, de az ételt nem a gyermekek viszik az asztalhoz, hanem *ahogy az a családban is történik*, valaki felszolgálja azt, és csak az asztalon belül, a közös tálból a tányérokba történő kiszedés történik a gyermekek által, meghatározott rend szerint. A kép minden bizonnyal egy hétköznapi étkezés terítékét mutatja, mert hivatalos ünnepek esetén, az asztalon egyéb díszek is lennének valószínűleg.

Az iskola embereszményt, családesezményt is közvetít általa, ahogy egy megszokott cselekvés, például az étkezés menetét levezényli.

³¹ Benjamin Franklin nagy népszerűségnek örvendő almanachjában, *Poor Richard's Almanack* (megjelent 1733 és 1758 között) számos közmondást találhatunk az idővel kapcsolatban. Az időnek új jelentéstartalmat adó szemlélet, mely szerint a munkával eltöltött idő a leghasznosabb, az almanachnak is köszönhetően ivódott be oly mélyen az amerikai köztudatba. „Az idő pénz” szállóige azonban nem az almanachban, hanem egy 1748-ban kiadott esszéjében jelenik meg, *Advice to a Young Tradesman* címmel. (Letöltve: 2012. dec. 31. <http://franklinpapers.org/franklin/framedVolumes.jsp>),

Maga a szállóige nem Franklintól származik, nyomtatásban már egy esszét tartalmazó folyóirat, a *The Free-Thinker*, Franklin előtt is közölte 1719-ben az alábbi idézetek forrásait kutató cikk szerint. (Letöltve: 2012. dec. 31. <http://quoteinvestigator.com/2010/05/14/time-is-money/>)

Budapest

Sacré Coeur Sophianum

Ébédliő

35. ábra Ebédliő

Forrás: Darabanth Bélyegkereskedelmi és Numizmatikai Kft.

4. THE DINING HALL. (Summer, 1892).

36. ábra (Reddie, 1900. 56. o.)

A diákok részt vesznek az ételek kihordásában, adagolásában Abbotsholme-ban. Az étkezés itt is fontos rituálé. Beszélgetések helyszíne is, de itt nincs állandó asztaltársaság. A falon levő képeket diákok keretezték be. (Reddie, 1900)

Idézet egy 1938-as Philippineumi értesítőből: „Bentlakó növendékeinket sok kellemes meglepetés érte. A kedves, fehérfüggönyös hálófülkék mindegyikében kagyló hideg-meleg folyóvízzel áll rendelkezésükre. Fehér ajtók és ablakkeretek, a legmodernebb padlóburkolat egészíti ki a legkorszerűbb igényeknek is megfelelő felszerelést.” A hálóteremről készült kép láttán, mesebeli hercegnő ágya juthat eszünkbe, csak itt több van belőle. Elválasztva állnak az ágyak, de a válaszfal elhúzható. Egy önálló tér, mely nem jelent egyedülállót.

A New Schoolban minden növendék egy egyméteres kádban mosakszik reggelente, hideg vízben. (Mikonya, 2001)

37. ábra Hálóterem

Forrás: Darabanth Bélyegkereskedelmi és Numizmatikai Kft.

A fogadóterem a családi ház szalonjának iskolai megfelelője. A szalonban itt is és otthon is a társasági élet szabályait követve kell viselkedni. A vendégfogadás fontos elsajátítandó tananyag egy leendő háziasszony számára.

38. ábra Fogadóterem

Forrás: Darabanth Bélyegkereskedelmi és Numizmatikai Kft.

A Szent Szív Társaság nemcsak befolyásos társadalmi osztályok gyermekeit tanította. Külön épületekben ugyan, de szegénysorú gyermekek elemi oktatását is feladatának tartotta. Az elemi oktatásban egyes tantárgyak

keretében bizonyosan többet adott, esetenként a polgári műveltség bizonyos elemeit is beléoltotta növendékeibe. Például az elemi iskolában is volt zongoratanítás, táncoktatás, az államilag előírt kötelező tantárgyakon kívül is. Ugyanazon tanárok tanítottak mind a két iskolában, feltehetően az eszközrendszert is megosztva használták.

Összefoglalva elmondható, hogy a Társaság gazdag és jól felszerelt nevelési eszközrendszerrel rendelkezett. Igényességre nevelt. Arra készítik fel a növendékeket, amire valójában szükségük van az életük során, olyan környezetben, amely otthon is fogadja őket. Mindenben törekedni kell a jóra, elsősorban lélekben. A gazdag környezet jelképezi azt a magasabb kulturális igényekkel zajló életet, mely a társadalmi pozícióból adódóan vár a gyermekekre.

Abbotsholme-ban a szintén gazdag környezet a növendékek aktív közreműködésével alakul. Mindkét iskolában van például konyhakert, melynek gyümölcseit a növendékek fogyasztják el, de különbözik a művelés, hisz egyik esetben a kertész, másik esetben a diákok végzik a munkát.

Mindkét iskola érzékenyen arra készíti fel a diákokat, amire leginkább szükségük van, amilyen társadalmi igény azzal az iskolatípussal szemben megjelenik. Ez tükröződik az épített környezetben is. (Németh és Skiera, 1999. 267 o.)

Köszönetem szeretném kifejezni segítő észrevételeiért, kiegészítéseiért Berecz Rita RSCJ rendi képviselőnek, a kapott dokumentumokért Ádám Márta egykori Sacré Coeur növendéknek, Koltai Andrásnak a Piarista Múzeum levéltárosának, Révay Máténak valamint Németh Zsófiának (Darabanth Bélyegkereskedelmi és Numizmatikai Kft.), a segítségért témavezetőmnek, Dr. Boreczky Ágnesnek, a magyarországi Sacré Coeur nővéreknek, a Magyar Sacré Coeur Növendékek Egyesületének és Jeney Lajos DLA építészmérnöknek.

Valentné Albert Éva
ELTE PPK NDI
PhD hallgató
alberteva22@gmail.com

Irodalomjegyzék

- A Budapesti Szent-Szív-Intézeti Kath. Leánygimnázium értesítője az 1914-15. tanévről. Budapest. 1915.
- A Szent Szív Intézet Philippineum Róm. Kat. Leánygimnáziumának értesítője. 1936-37. Budapest. 1937.
- A Szent Szív Társaság Nyelvmesternőképzőjének I. Évkönyve. 1940-41. In: *Szent Szív Társaság Philippineum Leánygimnáziuma*. V. Évkönyv. 1940-41. Budapest 1941.
- Boreczky Ágnes: A gyermekkor változó színterei. (1997) In: Németh András: *Nevelés, gyermek, iskola*. Boreczky Ágnes: *A gyermekkor változó színterei*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest. 175.
- Darvasy Mihály (1963, 2000): Nincs itt maradandó városunk...: Pesti piarista topográfia, in: *Piarista Évkönyv* [kéziratot évkönyv] 2(1963), 2-57. = *Budapesti Piarista Gimnázium Évkönyve* 1999/2000, 183-243.
- Eliade, Mircea (1999): A szent és a profán. Európa Könyvkiadó, Budapest.
http://www.krasznailajos.hu/v/budapesti_alkotasok/sophianum/ (Letöltve: 2012. dec. 29-én Révay Máté honlapjáról)
<http://sofie.org/resources/glossary/mater-admirabilis> (Letöltve: 2013. jan. 1.)
http://sophiesfire.com/?page_id=321 (Letöltve: 2012. jan. 9-én)
<http://vipmens.com/zugloportal.info/keruletrol/30-zuglo-lexikon/112-zugloi-seta.html?showall=1>
 Letöltve: 2013. jan. 1.
<http://www.zuglo.hu/wps/portal/intezmenyek?docid=ADMR-7VFGAT> (Letöltve: 2013. jan. 1.)
- Herczeg Etelka (1961): Levéltári alaptárak II. Fővárosi Levéltár (volt Budapesti 1. sz. Állami Levéltár) 3. A budapesti iskolák I. kötet. (Kézirat) 9. Általános középiskolák /gimnáziumok és azok különböző válfajai/. Budapest. 259. Letöltve: 2012. január 1.
<http://www.archivportal.arcanum.hu/kozok/opt/a111117.htm?v=pdf&q=WRD%3D%28coeur%29&s=SORT&m=181&a=rec>
- Jeney Lajos, Tarján László, Rudnai Gyula, Győri László (1969): *Korszerű nevelési központok*. I. kötet. Budapesti Városépítési Tervező Vállalat, Budapest. 55-57.
- Kismarty-Lechner Kamill (1948): A jövő iskolaépítési gyakorlatával kapcsolatos kiindulási alapok pedagógiai lehetőségek és futurológiai vizsgálatok alapján kialakítható irányelvek. In: Jeney Lajos, Tarján László, Rudnai Gyula, Győri László (1968): *Iskolaépítési kutatás*. III. kötet. Budapesti Városépítési Tervező Vállalat, Budapest. 87-104.
- László Gábor képeslapgyűjteménye (OSZK) = *1000 pillantás a régi Magyarországra* (CD-ROM) (Lelőhely: Piarista Múzeum)
- Nemzeti Újság*. 1929. július 28. sz. 11.
- Mikonya György (2002): Abbotsholme – a reformpedagógia kezdete. In: Németh András (szerk.): *Reformpedagógia-történeti tanulmányok*. Osiris, Budapest. 9-24.
- Németh András (1996): *A reformpedagógia múltja és jelene*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Németh András (2011): *Emberi idővilágok – pedagógiai megközelítések*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Németh András (1997): *Nevelés, gyermek, iskola*. In: Németh András: *Nevelés, gyermek, iskola*. Boreczky Ágnes: *A gyermekkor változó színterei*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest.
- Németh András és Skiera, Ehrenhard (1999): *Reformpedagógia és az iskola reformja*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Reddie, C. (1900): *Abbotsholme 1889-1899 or Ten Years' Work in an Educational Laboratory*. George Allen, 156, Charing Cross Road, London. A könyv elektronikus változata:
<http://www.ebooksread.com/authors-eng/cecil-reddie/abbotsholme-dde.shtml>
- Rébay Magdolna (2002): A Sacré Coeur Magyarországon 1883-1950. In: Fejérdy Gergely (szerk.): *Tanulmányok fél évezred magyar történelméből*. PPKE BTK Történelemtudományi Intézet és Pázmány Péter Történész Kör, Piliscsaba. 164-196.
- Stuart, Janet Erskine (1914/1925): *A Szentséges Szív Szerzetesnőinek Társasága: a Sacré-Coeur (Jellemrajz)*. Pallas részvénytársaság nyomdája, Budapest.
- Szent Szív Társaság Philippineum Leánygimnáziumának VI. Évkönyve. 1941-42. In: *A Szent Szív Társaság Philippineum Leánygimnáziumának és Nyelvmesternőképző iskolájának évkönyve*;
 A dolgozat a Beszédes falak a Sacré Coeurben³² c. tanulmány felhasználásával készült.

³² Valentné Albert Éva (2013): Beszédes falak a Sacré Coeurben. In: Fehér Ágota, Fülöpné Erdő Mária, Mészáros László (szerk.): „Gravissimum educationis” A keresztény nevelés feladatai és kihívásai a harmadik évezred elején. Apor Vilmos Katolikus Főiskola, Vác. 284-294.